

Sobre onomástica, o nome do papa e o estándar galego

Luz Méndez

Asociación Galega de Onomástica / Televisión de Galicia

Recibido o 01/11/2010. Aceptado o 05/04/2011

On proper names, the name of the Pope and standard Galician

Resumo

Os traballos sobre onomástica en galego son escasos e recentes. No día a día xorden problemas na estandarización dos nomes de persoa e de lugar que non sempre son doados de resolver porque non dispoñemos de material de consulta que nos permita aclarar as dúbidas que se nos presentan. Neste artigo quérese analizar brevemente o estado dos estudos onomásticos en Galicia, tratar o problema que xurdiu en relación co nome galego do actual papa e chamar a atención sobre a necesidade de que as autoridades académicas nos fornezan de materiais útiles para a sociedade. Así, comparárase a cuestión nas linguas veciñas para ver non só se se enfrontan a problemas coma os nosos senón tamén que carencias temos con respecto a elas e conclúese que para conseguir a normalización onomástica é fundamental a elaboración de criterios e de corpus onomásticos.

Palabras chave

Lingua, tradución, linguas minorizadas, normalización, onomástica, onomástica persoal, toponimia

Sumario

1. Sobre onomástica. 2. Sobre o nome do actual papa. 3. Sobre Bieito, Bento e Benito. 4. A estandarización onomástica.

Abstract

Galician onomastic studies are few and recent. Doubts crop up daily about the standard forms of names of people and places that are often difficult to resolve because of the lack of reference works to consult. This paper reviews the state of onomastic research in Galicia and discusses issues raised in relation to the Galician name of the present pope, drawing attention to the need for the academic authorities to provide society with useful materials. Surrounding languages are examined to discover whether they face similar problems and what Galician lacks in comparison to them. The article concludes that there is a need for more rigorous criteria and an onomastic corpus in order for standardization to be achieved in this area.

Keywords

Language, translation, minority languages, standardization, onomastics, proper names, place names

Contents

1. About onomastics. 2. About the name of the current pope. 3. Bieito, Bento and Benito. 4. Onomastic standardization.

1. SOBRE ONOMÁSTICA

A inexistencia en galego de criterios académicos sobre a adaptación de nomes propios tanto en relación coa antroponimia como coa toponimia, trae consigo carencias e, habitualmente, incorreccións que impiden, por un lado, que a nosa lingua se libere da presión do castelán e recupere o seu repertorio onomástico tradicional e, por outro, que adquira unhas habilidades para xerar espontaneamente os seus propios recursos.

No ámbito da exonomástica¹ (exotoponomástica e nomes propios estranxeiros) encontramos un baleiro grande e os escasos traballos que se fixeron son contraditorios e moitas veces non achen os criterios sobre os que se basean, coma os atlas por exemplo. Isto trae consigo que, cando un exónimo salta á actualidade por calquera razón, sexa frecuente que apareza con tal cantidade de formas que o lector quede desconcertado e coa dúbida de como se debe denominar ese nome de lugar en galego. É o caso, por exemplo, do topónimo *El Aaiún*, hai pouco de actualidade polo recrutamento do conflito saharauí en Marrocos. Unha consulta rápida a un xornal online en galego achéganos as formas *El Aaiún*, *Al Aaiún*, *O Aaiún*, *O Aaiun* ou *O Aiún*². Non quere isto dicir que noutras linguas non teñan en ocasións problemas semellantes, pero as linguas normalizadas adoitan dispoñer de materiais que resolvan as súas dúbidas e outras linguas en situación semellante á nosa están traballando para poder ofrecelos, como veremos máis adiante.

O certo é que sobre tradución (e tradición) e adaptación de onomástica persoal e toponomástica case non se fixeron estudos en Galicia³.

No terreo da endonomástica (toponomástica e onomástica persoal galegas) dispoñemos xa de traballos⁴ importantes, entre os que debemos destacar o *Nomenclátor de Galicia* (Xunta de Galicia, 2003) para o caso da toponimia e o *Diccionario dos nomes galegos* (Ferro et alii, 1992) para o da onomástica persoal. Con todo, ao *Nomenclátor de Galicia* cómprelle urxentemente unha revisión a fondo para corrixir erros e omisións. En preparación está aínda un *Diccionario dos apelidos galegos*.

Mais a pesar de que o *Nomenclátor* e o *Diccionario dos nomes galegos* contan cos avais da Comisión de Toponimia e da Real Academia Galega, respectivamente, a onomástica galega ten por andar un longo camiño para lograr a súa completa normalización e non está libre de polémicas, como veremos a continuación.

2. SOBRE O NOME DO ACTUAL PAPA

Cando o 19 de abril de 2005 foi elixido Joseph Ratzinger papa da Igrexa católica anunciouse deste xeito o acontecemento:

Annuntio vobis gaudium magnum; habemus Papam: Eminentissimum ac Reverendissimum Dominum, Dominum Josephum Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalem Ratzinger qui sibi nomen imposuit Benedictum xvi.

As axencias de prensa e os medios de comunicación de todo o mundo víronse na obriga de traducir rapidamente a noticia desde o latín, lingua oficial do Vaticano.

¹ Para coñecer o panorama actual galego no estudo da exotoponimia véxase Boullón Agrelo (2010).

² www.galiciahoxe.com (22 de novembro de 2010)

³ Os dous únicos artigos que cremos que se publicaron sobre tradución de nomes propios son da autoría de Marilar Alexandre (633-642) e Liliana Valado Fernández (671-682).

⁴ Para un coñecemento máis completo dos estudos e traballos toponímicos en Galicia, véxase tamén Boullón Agrelo (2010).

Nalgunhas linguas románicas encontráronse cun problema inicial que se resolveu rapidamente: o nome latinocristián *BENEDICTUS* xerou nesas linguas unha forma semiculta e outra patrimonial.

Deste xeito, nas edicións online dos principais xornais franceses e portugueses, por exemplo, o novo papa nomeouse durante unhas horas como *Bénédicte* e *Benedito*, respectivamente. Non entanto, ao pouco tempo, impúxose a forma patrimonial (*Benôit* e *Bento*) que o nome latino xerou nestas linguas.

En lingua italiana non houbo dúbida. O nome romance é *Benedetto* única forma para o latín *BENEDICTUS*, aínda que tamén nalgún momento da historia fose habitual o uso do castelán *Benito*.

A decisión de usar nas linguas romances que teñen variantes unha ou outra só se pode sustentar en razón extragramaticais dado que proveñen dunha única forma. Pero a escolla non estivo exenta de polémica nalgúns casos.

No castelán, por exemplo, en que se optou rapidamente pola forma *Benedicto*, aínda que descoñecemos se a escolla foi condicionada, podemos seguir o debate que se produciu na revista relixiosa *Betania*⁵ durante o mes de abril de 2005 (editoriais dos núms. 425-428), de interese por determinados argumentos como o da “vulgaridade” ou a “antigüidade”. Aínda que en números posteriores algunha carta dos lectores volvía sobre o tema, no nº 428 dáse por pechado o debate co seguinte texto:

2. EL NOMBRE DE PAPA (sic)

Se han seguido recibiendo correos sobre el nombre del Papa. Parece que ya escriben más partidarios de llamar al Papa Benito en lugar de Benedicto. Repetimos que en todo nuestro entorno idiomático —francés, catalán, italiano, portugués...— se utiliza el nombre correspondiente a Benito. Es cierto que en español existe Benedicto, pero la idea general es que es un nombre un poco antiguo con claras cercanías al latín, hoy en desuso.

Ni que decir tiene que esta idea nuestra de llamar al Papa Benito XVI responde a un deseo de hacer más asequible su nombre entre los creyentes y acercarle al carisma de San Benito, notable santo en la historia de la Iglesia. De momento, en *Betania*, seguiremos usando los dos nombres de acuerdo con la decisión de cada autor, pero tenderemos, en su día, a unificarlo⁶.

Como a realidade actual demostra, a postura editorial da revista, que tendía cara á escolla patrimonial, non triunfou. Non sabemos, con todo, se foron os órganos de goberno da Igrexa, os feis ou os medios de comunicación xeneralistas os que determinaron que sexa *Benedicto* o nome relixioso de Ratzinger en castelán. Ou se foi a tradición, aínda que na denominación castelá dos anteriores quince papas vacilouse frecuentemente entre as dúas formas. Se predominou *Benedicto* debeu ser pola súa proximidade ao latín, lingua do culto ata o Concilio Vaticano II (1959-1965), en concreto ata 1963 en que Paulo VI asina a constitución do “Sacrosanto Consilium” que establece a reforma da liturxia⁷.

Con todo, non é infrecuente encontrar o nome de *Benito* como forma usada para o nome do papa en castelán. É a forma que se usa por exemplo na tradución da obra *Histoire des papes* de Maurice de la Châtre (1869) ou, máis recentemente, no volume V de *La Historia de las Religiones* de Juan B. Bergua (1980), dedicado á historia do papado⁸.

⁵ www.betania.es

⁶ <http://www.betania.es/historico/428-santrini/index.htm> (10 de xaneiro de 2011).

⁷ Pódese ler o documento en http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council (10 de xaneiro de 2011).

⁸ Estas dúas obras están dispoñibles en internet, a primeira delas en Google Books co título *Historia de los papas: t. 2, t. 4, t. 5, t. 6, t. 7, t. 8, t. 9, t. 10, t. 11*; a segunda na web www.lacriticaliteraria.com onde están a disposición dos lectores todas as coleccións de Ediciones Ibéricas, editora que publicou a obra. (10 de xaneiro de 2011).

No portugués do Brasil tamén se debateu sobre a escolla do nome. Ao parecer alí resolveuno a “Conferência Nacional dos Bispos Brasileiros (CNBB)” que acordou adoptar a forma *Bento*, por outro lado nome tradicional dos papas BENEDICTUS en portugués:

São Bento e São Benedito foram dois santos diferentes. O primeiro é o protetor das pestes, mordeduras de víboras e lacraias, sendo o segundo o padroeiro dos negros no Brasil. São Benedito também é referenciado como protetor dos escravos e ainda dos pequenos acionistas.

A Conferência Nacional dos Bispos Brasileiros (CNBB) é que adotou *Bento* como a tradução oficial de BENEDICTUM. Embora sejam coisas diferentes (BENEDICTUM = bem dito, bendito e não exatamente abençoado, que é Bento), todos os dicionários de nomes em latim apontam “Benedictum” como sinónimo de Bento.

A verdade é que desde o “Benedictum I”, que foi papa lá no princípio e sempre seu nome foi traduzido para Bento no Brasil. Se houve algum preconceito racial na tradução, aconteceu lá atrás, quando não se queria que o papa tivesse nome de padroeiro de escravos.

A revista “Isto É” escreveu que na tradução para o português, Benedictus ganhou duas formas: Bento e Benedito. E foi ouvir o professor de Latim da PUC-SP Jarbas Nascimento que afirmou: “O novo papa é chamado de Bento XVI por um motivo óbvio: não existe nenhum papa Benedito e existe um Bento XV. Todos os papas Benedictus vieram para nós como Bento”⁹.

É curiosa, no entanto, a acusación de “racismo” á escolla, xa que *São Benedito* (San Bieito de Palermo) é negro:

[...] Por uns 30 minutos, no Brasil, tivemos o Papa Benedito XVI. O Jornal Hoje se estendia sem pressa com o teólogo da USP, quando de repente, uma meia hora depois, o nome do Papa passou para Bento. Eu cá estranhei: aquilo tinha cheiro de racismo! Lembrei-me de São Benedito, santo preto muito popular no Brasil, padroeiro das gentes negras – será que uma coisa não estava tendo a ver com a outra? Passei uma mensagem para uma amiga antropóloga na Alemanha, contando o que acontecia, e ela me respondeu: “Aqui ele é Benedikt. Eu acho que é racismo, sim!” Expus o caso para minha faxineira que viera nesse dia. Ela foi taxativa: “Bento fica melhor, tu não estás vendo? Benedito é nome di nego!” . Eram opiniões de áreas extremas. Telefonei para minha mãe e expus o caso – ela achava melhor não mexer com tais coisas. Então, só restava esperar. E esperei. Nas horas seguintes, nos dias seguintes, fui vendo que a exclusividade do nome Bento pertencia ao Brasil (e agora descobri que a Portugal também). Na língua espanhola o papa é Benedicto; na língua alemã é Benedikt – na verdade, não pesquisei em muitos países, pois já conheço um bocado este Brasil onde “Benedito é nome di nego”, e posso entender este racismo que assola a minha gente, sob a capa de uma democracia étnica¹⁰.

Quizais dúbidas iniciais sobre o nome, coma estas que xurdiron no Brasil, levaron a que Ratzinger xustificase a escolla na súa primeira Audiencia Xeral, o 27 de abril de 2005, oito días depois de ser elixido. Así podemos ler en portugués os seus argumentos:

[...] Quis chamar-me Bento XVI para me relacionar idealmente com o venerado Pontífice Bento XV, que guiou a Igreja num período atormentado devido ao primeiro conflito mundial. Ele foi um profeta corajoso e autêntico de paz e comprometeu-se com coragem infatigável primeiro para evitar o drama da guerra e depois para limitar as consequências nefastas. Nas suas pegadas desejei colocar o meu ministério

⁹ www.portrasdasletras.com.br/pdtl2/sub.php?op=polemica/docs/papabentobenedito. (23 de novembro de 2010). Hoxe este enlace non funciona ao mudar a web do xornal do que formaba parte. Pódese referenciar aquí (<http://www.folhadaregiao.com.br/Materia.php?Canal=aracatuba&id=47829&PHPSESSID=bb1f55dfa1fa4174eaf0cd521ea649ec>) aínda que agora non se permite a lectura completa do artigo (10 de xaneiro de 2011).

¹⁰ <http://urdakluger.blogspot.com/2009/08/bento-ou-benedito.html> (10 de xaneiro de 2011)

ao servizo da reconciliación e da harmonía entre os homes e os povos, profundamente convencido de que o grande bem da paz é antes de tudo dom de Deus, dom frágil e precioso que debe ser invocado, tutelado e construído día após día com o contributo de todos.

Além disso, o nome Bento recorda também a extraordinária figura do grande “Patriarca do monaquismo ocidental”, São Bento de Núrsia, co-padroeiro da Europa juntamente com os santos Cirilo e Metódio e as mulheres santas, Brígida da Suécia, Catarina de Sena e Edith Stein. A expansão progressiva da Ordem beneditina por ele fundada exerceu uma influência enorme na difusão do cristianismo em todo o Continente. Por isso, São Bento é muito venerado também na Alemanha e, em particular, na Baviera, a minha terra de origem; constitui um ponto de referência fundamental para a unidade da Europa e uma forte chamada às irrenunciáveis raízes cristãs da sua cultura e da sua civilização¹¹.

Chama a atención, non obstante, a tradución do mesmo texto ao castelán, onde se opta claramente pola forma *Benedicto*:

[...] He querido llamarme *Benedicto XVI* para vincularme idealmente al venerado Pontífice *Benedicto XV* [...]. El nombre *Benedicto* evoca, además, la extraordinaria figura del gran “patriarca del monacato occidental”, san *Benito de Nursia*, copatrono de Europa juntamente con san Cirilo y san Metodio, y las santas Brígida de Suecia, Catalina de Siena y Edith Stein.¹²

En francés, lingua que tamén presenta dúas variantes derivadas do nome latino, fóra da vacilación inicial non parece que houbera polémica. Así e todo, á parte dos máis de dous millóns de resultados que ofrece a busca en Google da locución “pape Benoît” aínda podemos encontrar 3.260 formas de “pape Bénédict”¹³.

Tampouco en catalán se coñece que houbera dúbidas ao respecto, pero a Acadèmia Valenciana de la Llengua viuse na obriga de pronunciarse:

[...] Amb la publicació del Vocabulari de noms de persona que acaba d'editar l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, on figura la forma *Benedicte* com a equivalent en valencià de la forma castellana *Benedicto*, alguns mitjans de comunicació han expressat la seua desorientació sobre el nom que cal donar en valencià a l'actual màxima autoritat de l'Església catòlica. Per tal d'evitar malentesos l'AVL vol manifestar la seua opinió sobre el tema.

El nom que ha adoptat l'actual pontífex és el nom llatí *benedictus*. Cada llengua utilitza la traducció o l'adaptació d'este nom llatí, ja que és un ús consolidat traduir els noms dels papes, com també es fa amb els noms dels reis o dels prínceps. El nom llatí *benedictus* ha donat en valencià, per evolució natural al llarg dels segles des del llatí vulgar fins a l'aparició del valencià, el nom *Benet*, amb el qual han sigut coneguts personatges religiosos tan importants com sant Benet, o el papa Benet XIII, conegut amb el sobrenom de Papa Luna. En castellà, *benedictus* ha donat el nom *Benito*¹⁴.

Así pois, as linguas románicas máis próximas, agás o castelán, decantáronse rapidamente pola forma patrimonial (cat. *Benet*, fr. *Benôit* e pt. *Bento*) en consonancia coa súa tradición.

Se en linguas normalizadas coma o castelán e o portugués houbo inicialmente dúbidas en relación co nome, a lingua galega non só non se librou delas senón que aínda a escolla é polémica hoxe en día.

¹¹ www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/audiences/2005/documents/hf_ben-xvi_aud_20050427_po.html. (10 de xaneiro de 2011)

¹² http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/audiences/2005/documents/hf_ben-xvi_aud_20050427_sp.html. (10 de xaneiro de 2011). Os destacados son nosos.

¹³ Consultado o 10 de xaneiro de 2011.

¹⁴ <http://www.avl.gva.es/premsa.asp?id=204>. (10 de xaneiro de 2011).

Nos nosos medios de comunicación non hai unanimidade na denominación do pontífice. Por exemplo, o xornal *Galicia Hoxe* optou desde o principio pola forma *Benedito XVI* (544 resultados nas buscas da súa web), aínda que hai exemplos de *Bieito* (45 casos) e de **Benedicto*¹⁵.

No canto, no xornal electrónico *Vieiros*, hoxe desaparecido, elixírase a forma *Bieito* e é mágoa que xa non se poida consultar o debate que o xornal abriu sobre a preferencia dos lectores sobre o nome do papa, onde se deixaban ver os prexuízos que ás veces se xeran sobre os nomes, prexuízos semellantes aos que, como puidemos ver máis atrás, se dan en castelán ou en portugués.

Na Compañía da Radio Televisión de Galicia (CRTVG), por exemplo, logo dos momentos iniciais de dúbida xeral en todas as linguas, adoptouse a forma *Bieito* xa ao día seguinte da elección. Pero a forma non foi ben aceptada polos directivos do medio e durante varios meses, e á espera dun informe solicitado á Real Academia Galega, foi imposta a forma *Benedito*. Finalmente, en xuño de 2005, a Academia respondeu á consulta da CRTVG. Desde aquela, a forma aceptada e comunmente usada na CRTVG (significativamente nos informativos da TVG) é *Bieito*. O informe académico resolvía:

En conclusión, esta Academia considera que a forma que debe adoptarse é *Bieito XVI*, voz patrimonial que foi a única forma usual mentres o galego gozou dun estatus de normalidade, e que coincide coa solución adoptada pola maioría das linguas do noso ámbito.

No medio deste panorama é especialmente significativa a postura do goberno galego. Con motivo da visita de Joseph Ratzinger a Santiago, a Xunta de Galicia escolleu exclusivamente para a súa web e para toda a cartelería elaborada para o acto o nome castelán *Benedicto*. E como asesora lingüística da CRTVG cónstame tamén que se intentou que na transmisión da visita pola televisión esa fose a forma usada, xa que se alegaba que era a que Igrexa prefería.

O mencionado informe da Academia Galega nunca se fixo público e a vinda do papa a Galicia era unha boa ocasión para divulgar o correcto e tradicional nome galego dos pontífices chamados *Bieito* (e, por que non, a lista correcta de todos os nomes dos pontífices).

3. SOBRE BIEITO, BENTO E BENITO

BENEDICTUS (Kajanto 1965: 350), nome latinocristián que deu lugar aos patrimoniais do epígrafe, provén do participio pasado do verbo BENEDICERE (Ernout-Meillet 1951: 308), ‘pronunciar palabras de bo augurio’, verbo pertencente á lingua da relixión formado por xustaposición de palabras e que co cristianismo pasou a significar ‘bendicir’. Foi nome usual no latín galaico (quizais difundido polo culto a San Bieto que seguían as ordes monacais cluniacense e cisterciense) e está documentado desde o século IX (Boullón Agrelo 1999: 155), aínda que nunca, nin nesta época nin posteriormente, estivo entre os dez máis frecuentes (Boullón Agrelo 1999: 83 e 1998/1999: 15-45).

En galego medieval temos documentadas as primeiras atestacións do nome no século XIII e ata o XV atopámolo, coas reservas en canto a posibles erros de edición, con variedade de grafías como *Beneyto* (5 ocorrencias¹⁶), *Beneito* (1), *Beeyto* (30), *Beeito* (9), *Beheito* (2), *Beyto* (17), *Beito* (3), *Beytto* (1), *Byeito* (3), *Byeyto* (5), *Bieyto* (64) ou *Bieito* (46) que nos deixan observar os pasos do latín ao galego coa perda da sonora -D-, a vocalización do primeiro elemento do grupo -KT-, a caída do -N- intervocálico e a asimilación ou disimilación das dúas vogais pretónicas. Encon-

¹⁵ www.galiciahoxe.com. (23 de novembro de 2010)

¹⁶ Este dato e os seguintes en TMILG = *Tesouro Medieval Informatizado da Lingua Galega* (ilg.usc.es/tmilg) (24 de novembro de 2010).

tramos tamén outras solucións evolutivas coma a reposición do –N– desaparecido nas formas *Beynto* (7).

As únicas dúas atestacións recollidas no *Tesouro Medieval Informatizado da Lingua Galega* (TMLIG) coas grafías *Beento* e *Bento* pertencen a documentación de Tui e son do século xv. Pero os datos levan a dubidar de que a actual forma estándar portuguesa fose nalgún momento un resultado galego. Xa o consideraron así algúns autores para rexeitar a posibilidade desa orixe para os topónimos galegos Casa do Vento, Cruceiro do Vento, Mesón do Vento e Muíño do Vento (Navaza Blanco / Palacio Sánchez 1999: 769), que por outra parte teñen os seus correspondentes en Portugal: Casal do Vento (Alenquer-Lisboa), Casais do Vento (Alvaiázere-Leiría), Moinho do Vento (Pinhel-Guarda) ou Pai do Vento (Cascais-Lisboa). A inexistencia de topónimos Casa / Mesón / ... do Bieito tamén contradí esa orixe etimolóxica.

O que si temos na toponimia son derivados da forma común galega *Bieito* nos topónimos *Bieite* (>BENEDICTI), nome dunha parroquia e cinco localidades galegas e *Os Bieites* (do apelido derivado de *Bieito*) na Estrada, e tamén da solución *Beynto* nos topónimos *San Baínto* no concello de Maside e *Baínte* (<BENEDICTI) en Vilamarín (Navaza Blanco / Palacio Sánchez 1999: 769). A correspondencia portuguesa é o topónimo *Bente* nome dunha freguesía de Vilanova de Famalicão.

Ademais, no norte de Portugal *Bieito* (e *Beito*) foron formas coñecidas (e usadas) do nome latino ata polo menos o séc. xvi como o testemuña o nome *Bieito* dun dos rústicos dunha das dúas églogas escritas en portugués¹⁷ por Francisco de Saa de Miranda (1481-1558). A finais do século xviii, recolle tamén como antigas as formas *Beeito* (ano 1202) e *Beito* e *Bieito* (séc. xiv) Joaquim de Santa Rosa de Viterbo no seu *Elucidario*¹⁸. Das dúas últimas variantes di que son a orixe do apelido patronímico *Beites*. Non dispoñemos de datos exactos de frecuencia dos apelidos en Portugal pero nunha consulta ás páxinas brancas telefónicas¹⁹ encontramos xunto con *Bentes* (305 resultados), *Vieites* (56), *Beites* (60) e *Veites* (1), o que demostra que *Beito* e *Bieito* tiveron certa vitalidade na onomástica portuguesa. Para os apelidos galegos (*Viéitez*, *Vieites*, *Beites*, *Bentes*...) pódese consultar o web *Cartografía dos Apelidos Galegos*²⁰.

Tamén na nosa documentación medieval encontramos aínda os cultismos *Benedicto* (5) e *Benedito* (6) e ademais *Benito* (4), que é a evolución patrimonial para o castelán polo menos desde 1251²¹ e que desde o século xv (en que están datadas esas 4 primeiras ocorrencias) foi desprazando paseniñamente a nosa forma patrimonial. Nos séculos xvi (Fernández González 2008: 71) e xvii²² *Bieito* aínda convivía con *Benito* na documentación escrita, da que terminaría por desaparecer.

O nome *Benito* chegou a estar entre os 50 máis frecuentes de toda España²³ na década anterior a 1930, concretamente no posto 49, con 2.943 posuidores. Na actualidade, está entre os 50 primeiros (posto número 32) unicamente na provincia de Ourense e entre os 100 máis frecuentes (posto 87) se se suman as ocorrencias como nome completo simple e como parte dun nome composto (35.009 posuidores) en toda España. O cultismo *Benedicto* non aparece entre os nomes máis frecuentes nas estatísticas.

¹⁷ Unha parte considerable da súa obra está escrita en castelán.

¹⁸ Consulta online en: <http://www.archive.org/stream/elucidariodaspa01silvgoog#page/n148/mode/2up>, pág. 129. (10 de xaneiro de 2011).

¹⁹ www.pbi.pai.pt (28 de novembro de 2010).

²⁰ <http://servergis.cesga.es/website/apelidos/viewer.asp>

²¹ Real Academia Española: Banco de datos (CORDE) [en línea]. *Corpus diacrónico del español*. <<http://www.rae.es>> ([25 de novembro de 2010]).

²² *Memorial de foros de la granja de Panjón* (1631-1694, 69). (http://pares.mcu.es/ParesBusquedas/servlets/ControlServlet?accion=3&txt_id_desc_ud=3530689&fromagenda=N) (10 de xaneiro de 2011)

²³ INE = Instituto Nacional de Estadística. <http://www.ine.es/daco/daco42/nombyapel/nombyapel.htm>. (25 de novembro de 2010).

Concluindo, a forma patrimonial galega para o latín BENEDICTUS é, sen dúbida, *Bieito*. *Bento*, actualmente forma estándar do portugués que desprazou as tamén portuguesas *Beito* e *Bieito*, con probabilidade nunca foi unha forma habitual en Galicia. *Benito* é a forma correspondente en castelán e a partir do século xv introduciuse nos nosos repertorios onomásticos pola presión que a lingua veciña exerceu sobre a nosa. *Benedi(c)to* é unha forma culta con tradición pero non moito uso nas tres linguas. En galego e en portugués as normas ortográficas ditan que a forma escrita correcta desta forma culta é *Benedito*.

4. A ESTANDARIZACIÓN ONOMÁSTICA

Os nomes propios, considerados unha subcategoría dos substantivos, están pouco tratados nas gramáticas. Por estaren definidos como substantivos sen significado de clase, tampouco aparecen nos dicionarios de léxico común e, se aparecen, é porque pasaron a ser substantivos comúns (*un xan*, *un xudas*). Neste sentido, sería interesante comprobar se a minorización do galego afectou o proceso de lexicalización e se este é menos frecuente en galego ca en linguas veciñas e, sobre todo, se os falantes puideron deixar de servirse de nomes propios autóctonos para satisfacer as súas necesidades discursivas.

A nosa onomástica, desprazada desde o século xvi, desapareceu por completo da lingua escrita nos rexistros oficiais e veu sendo substituída pola castelá tamén na oralidade. Pero no proceso de recuperación hai diferenzas significativas en canto á planificación lingüística (do corpus e do estatus) dos antropónimos e os topónimos galegos. Sobre todo isto aínda alertan recentemente algúns autores como Boullón (2009) porque foron e son moi escasas as iniciativas (nulas por parte das autoridades lingüísticas e administrativas) para fomentar a restitución da onomástica persoal do mesmo xeito que se restituíu a toponomástica autóctona.

Pero á parte (e ademais) das carencias normativas da onomástica propia galega, son escasísimos os traballos sobre o tratamento estandarizado da exonomástica persoal e toponímica, como xa se dixo ao principio deste artigo, e aínda doutros nomes propios coma os de institucións e organismos non galegos, nomes persoais ou territoriais históricos, etcétera. Alén diso, a través da deonomástica, a falta de estandarización da onomástica afecta á normalización dos substantivos comúns e facilita a entrada de novos castelanismos (Cf. CORGA²⁴: *donjuanesco* (4 exemplos) – *donjuanismo* (4) / *donxoanesco* (3) – *donxoanismo* (0); *quijotesco* (1) / *quixotesco* (3); etcétera).

As distintas linguas próximas á nosa protexen, cada unha ao seu xeito, a súa onomástica. Con respecto á onomástica persoal, o castelán, cun corpus normalizado, mantívoo cun estatus restritivo ata épocas recentes, xa que a lei limitou a onomástica ao santoral católico desa lingua ata o ano 1977. A partir dese ano, coa reforma da Lei do Rexistro Civil, a onomástica das outras linguas españolas (nomeadamente catalán, éuscaro e galego) adquiriu un estatus legal e púdo-se empezar a normalizar o corpus.

En canto á toponimia, o *Nomenclátor de España*, hoxe *Nomenclátor Geográfico Nacional* (NGN), elaborado polo Instituto Geográfico Nacional vén establecendo desde 1857 os nomes oficiais das entidades de poboación españolas. A carencia de estatus legal das linguas españolas distintas do castelán levou a que, aínda hoxe, o NGN recolla como oficiais topónimos non casteláns deturpados.

Tamén para o castelán e con respecto á exotoponimia, o *Diccionario Panhispánico de Dudas* da Real Academia Española ofrece un apéndice coas formas consideradas correctas dos países e as capi-

²⁴ CORGA = *Corpus de Referencia do Galego Actual* (<http://corpus.cirp.es/corga>) (10 de xaneiro de 2011).

tais e mesmo remite cun asterisco a aqueles exotopónimos que mereceron unha entrada no propio dicionario²⁵, onde tamén inclúe exónimos casteláns de topónimos noutras linguas españolas²⁶.

Dado que as linguas catalá e éuscara viron limitado o seu estatuto polo do castelán, unha vez adquirido este cos respectivos estatutos de autonomía e leis de normalización lingüística, tiveron que traballar na planificación do corpus onomástico.

En catalán está recoñecido por lei²⁷ o dereito a usar a forma normativamente correcta en catalán (e aranés) dos seus nomes e apelidos e a Generalitat ofrece, a través do Departament de Justícia un “cercador de noms” para saber como se escribe correctamente un nome en catalán²⁸. E ademais do *Nomenclàtor oficial de toponímia de Catalunya*, dispoñen desde 1999 duns *Criteris de tradició de noms, denominacions i topònims*²⁹ fornecidos pola Direcció General de Política Lingüística.

A Euskaltzaindia³⁰ (a Real Academia da Lingua Vasca) ofrece para o éuscara un nomenclátor de nomes de persoa³¹ normalizados e os correspondentes criterios que se seguiron para elaboralo (en éuscara, castelán e francés); outro nomenclátor de apelidos coa grafía tradicional e a grafía académica actual; un nomenclátor toponímico coas entidades de poboación dos territorios vascofalantes; e un nomenclátor de exotopónimos. As comisións de onomástica (endonomástica) e exonomástica da Euskaltzaindia fixan os criterios, debátenos, fan as propostas normativas e apróbanas ou divúlganas sen rango de norma (este último, por exemplo, é o caso da lista normalizada dos nomes dos reis que aparecen nos libros de bacharelato). Á parte dos nomenclátors mencionados, teñen publicado as formas normativas, entre outros, dos nomes dos personaxes mitolóxicos de Grecia e Roma; das linguas oficiais dos Estados do mundo; as denominacións das rexións e cidades da antigüidade; e as principais rexións históricas de Europa.

En Portugal, o Instituto Geográfico Portugués é o responsable de elaborar a Carta Administrativa Oficial de Portugal que recolle o catálogo de entidades de poboación; pola súa parte, o Instituto dos Registos e do Notariado, dependente do Ministerio da Justiça, é quen regula a admisión de nomes e a súa grafía correcta e proporciona unha lista de *Vocabulos admitidos e não admitidos como nomes próprios*³². Así, por exemplo, son formas admitidas *Abrão* e *Abraão*, pero non *Abraham*. En canto á exotoponimia, é frecuente que os dicionarios de léxico común recollan tamén as formas gráficas habituais dos topónimos estranxeiros en portugués.

Como se dixo ao inicio deste traballo, en galego temos aínda algunhas eivas importantes en relación coa normalización do noso corpus onomástico. Consideramos, pois, importante e urxente que as autoridades lingüísticas lle acheguen á sociedade non só uns repertorios de onomástica persoal galega axeitados (fundamentalmente en relación cos apelidos), senón tamén uns criterios onomásticos básicos que se poidan adoptar nos materiais para o ensino e nos medios de comunicación galegos e, nun prazo non moi longo, repertorios onomásticos (toponímicos e antroponímicos) en relación coa exonomástica.

²⁵ Cf., por exemplo, *El Aaiún*, s.v.

²⁶ Cf., por exemplo, *Orense*, s.v.

²⁷ Lei 1/1998, de 7 de xaneiro, de política lingüística, cap. III, art. 19.

²⁸ <http://www20.gencat.cat/portal/site/Justicia> (Serveix i tràmits) (Consultado o 9 de xaneiro de 2011).

²⁹ [http://www20.gencat.cat/docs/Llengcat/Documents/Publicacions/Altres/Arxius/criteri\(1\).pdf](http://www20.gencat.cat/docs/Llengcat/Documents/Publicacions/Altres/Arxius/criteri(1).pdf).

³⁰ www.euskaltzaindia.net. (Consultado o 22 de decembro de 2010).

³¹ *Euskal Izendegia / Diccionario de nombres de pila*.

³² http://www.irn.mj.pt/sections/irn/a_registral/registos-centrais/docs-da-nacionalidade/vocabulos-admitidos-ou/. (Consultado o 22 de decembro de 2010).

Agradecementos

Queremos agradecerlle a Mikel Gorrotxategi, secretario da Comisión de Onomástica da Euskaltzainda, a súa amable colaboración á hora de proporcionarnos información sobre os traballos onomásticos levados a cabo pola institución.

REFERENCIAS BIBLIOGRÁFICAS

Libros, artigos e traballos na rede

- Alexandre, Marilar (2007): "Samain versus Halloween, cultura e mercancias: nomes na tradución de Harri Potter" en Luz Méndez Fernández / Gonzalo Navaza Blanco (eds.), *Actas do I Congreso Internacional de Onomástica Galega "Frei Martín Sarmiento"*. Santiago, Asociación Galega de Onomástica, 633-642.
- Bergua, Juan B. (1980): *Historia de las religiones: Jeschua*. Madrid: Ediciones Ibéricas (http://www.lacriticaliteraria.com/pdf_reader.php?docid=11547290&key=key-20pytqqujnbhgiwth4a&pID=675)
- Boullón Agrelo, Ana (1999): *Antroponimia medieval galega* (ss. VIII-XII). Berlín: Max Niemeyer Verlag GmbH.
- Boullón Agrelo, Ana (2009): "Sobre a estandarización da antroponimia: Anxelo / Anxela e familia", *Estudios de Lingüística Galega* 1, 191-197 (http://ilg.usc.es/elg/volume/1/peneira/Peneira_Boullon_EL01_2009.pdf).
- Boullón Agrelo, Ana (2010): "Toponimia de Galicia: estado da cuestión" en María Dolores Gordón Peral (ed.), *Toponimia de España. Estado actual y perspectivas de la investigación*. Múnic: De Gruyter, 31-58.
- Boullón Agrelo, Ana / Fernando Tato Plaza (1998/1999): "Personal names as a sign of cultural identification: historical cope and current situación", *Onoma* 34, 15-45.
- Cartografía dos apelidos galegos (<http://servergis.cesga.es/website/apelidos/viewer.asp>).
- Châtre, Maurice de la (1869): *Historia de los papas* (trad. de Higinio Díaz Lobo). Madrid: Círculo Editorial. (<http://books.google.es>).
- CORGA = *Corpus de Referencia do Galego Actual* (<http://corpus.cirp.es/corga>).
- Ernout, Alfred / Antoine Meillet. (1951³): *Dictionnaire Etymologique de la Langue Latine*. París: Librairie C. Klincksieck.
- Fernández González, Frutos (2008): *O padróon de San Clodio de 1580*. Santiago de Compostela: Asociación Galega de Onomástica.
- Kajanto, Iiro (1965): *The latin cognomina*. Helsinki: Keskuskirjapaino.
- Memorial de foros de la granja de Panjón (1631-1694): (http://pares.mcu.es/ParesBusquedas/servlets/ControlServlet?accion=3&txt_id_desc_ud=3530689&fromagenda=N)
- Navaza Blanco, Gonzalo / Antón Palacio Sánchez (1999): "Toponimia de Ventosela", en Rosario Álvarez / Dolores Vilavedra (coords.), *Cinguidos por unha arela común. Homenaxe ao profesor Xesús Alonso Montero*, vol. I. Santiago de Compostela: USC, 767-773.
- Real Academia Española: *Banco de datos (CORDE)* [en línea]. *Corpus diacrónico del español*. (<http://www.rae.es>).
- Santa Rosa de Viterbo, Joaquim de (1865): *Elucidário das palavras, termos e frases que em Portugal antigamente se usaram e que hoje regularmente se ignoram*. Lisboa: A. J. Fernandes Lopez. (<http://www.archive.org/stream/elucidariodaspa01silvgoog#page/n6/mode/2up>).
- TMILG = *Tesouro Medieval Informatizado da Lingua Galega* (ilg.usc.es/tmilg).
- Valado Fernández, Liliana (2007): "Os irmáns Corazón de León: nomes propios adaptados ou manipulados. Hibridación onomástica", en Luz Méndez Fernández / Gonzalo Navaza Blanco (eds.), *Actas do I Congreso Internacional de Onomástica Galega "Frei Martín Sarmiento"*. Santiago: Asociación Galega de Onomástica, 671-682.

Outros webs consultados

A Santa Sé: www.vatican.va

Acadèmia Valenciana de la Llengua (<http://www.avl.gva.es>).

Euskaltzaindia (Real Academia da Lingua Vasca):
www.euskaltzaindia.net.

Folha da Região: <http://www.folhadaregiao.com.br>.

Galicia Hoxe: www.galiciahoxe.com.

Generalitat de Catalunya: <http://www20.gencat.cat/portal/site/Justicia>

INE = Instituto Nacional de Estadística: <http://www.ine.es/daco/daco42/nomb-yapel/nomb-yapel.htm>.

Instituto dos registos e do notariado: <http://www.irn.mj.pt/IRN/sections/inicio>

Páginas brancas (telefónicas): www.pbi.pai.pt.

Revista Betania online: www.betania.es

Urda Alice Klueger (blog): <http://urdaklueger.blogspot.com>.